

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร (Executive Summary)

ชื่อโครงการ	การสร้างเสริมพลังชุมชนเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูความหลากหลายพืชสมุนไพรในกลุ่มชาติพันธุ์ ผู้ไทย อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์		
ผู้วิจัย	ดร.วีระ ทองเนตร		
ตำแหน่ง	นักวิจัย		
หน่วยงาน	สถาบันวิจัยวลัยรุกขเวช มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ตำบลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม รหัสไปรษณีย์ 44150		
	โทรศัพท์	043-754407	โทรสาร 043-754407
	โทรศัพท์มือถือ	082-3069986	E-mail: weeraatah@hotmail.com
ปีงบประมาณ	2563		
แหล่งทุน	กองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข		

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

สถาบันวิจัยวลัยรุกขเวช มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ได้ดำเนินโครงการ “การสร้างเสริมพลังชุมชนเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูความหลากหลายพืชสมุนไพรในกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทย อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์” ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจาก “กองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย” กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข ปีงบประมาณ 2563 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชนท้องถิ่น สถาบันการศึกษา และหน่วยงานของรัฐในการศึกษารวบรวมและจัดระบบความรู้ยาสมุนไพรพื้นบ้านของชาวผู้ไทยให้เกิดข้อมูลสารานุกรมพืชสมุนไพรตามข้อมูลที่ปรากฏอยู่ในตัวหมอยาสมุนไพรตำรายา เอกสาร ใบลาน สมุดข่อย และสมุนไพรในป่าชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูยาพื้นบ้านที่เป็นพืชสมุนไพรและภูมิปัญญาไทย ให้คงอยู่เป็นมรดกแห่งความหลากหลายทางนิเวศและวัฒนธรรมสำหรับลูกหลานสืบไป

จากการศึกษาพบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทย หรือชนเผ่าผู้ไทยเป็นหนึ่งในชนพื้นเมืองที่มาอาศัยในประเทศไทย ซึ่งมีประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนาน กลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทยเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2388 จนถึงปัจจุบันนับเป็นเวลาราว 176 ปี อำเภอเขาวงตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของจังหวัดกาฬสินธุ์ บริเวณเทือกเขาภูพานห่างจากตัวเมืองกาฬสินธุ์ 91 กิโลเมตร มีพื้นที่ 205.10 ตารางกิโลเมตร หรือ 129,769 ไร่ แบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็น 6 ตำบล 71 หมู่บ้าน ประกอบด้วยตำบลคุ้มเก่า ตำบลสงเปลือย ตำบลหนองผือ ตำบลกุดสิมคุ้มใหม่ ตำบลสระพังทอง และตำบลกุดปลาข้าว มีประชากรทั้งสิ้น 37,375 คน เป็นชาย 18,579 คน และเป็นหญิง 18,796 คน (ข้อมูลปกครองท้องถิ่น, 2563) จะเห็นว่าประชากรชายและหญิงมีจำนวนใกล้เคียง คือ มีประชากรหญิงร้อยละ 50.2 ของประชากรทั้งหมด มีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 12,785 ครัวเรือน ความหนาแน่นของประชากรเท่ากับ 171.4 คนต่อตารางกิโลเมตร จำนวนประชากรโดยเฉลี่ยต่อครัวเรือนเท่ากับ 4 คน ลักษณะภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นที่ราบบริเวณกว้าง มีลักษณะเป็นแอ่งกระทะ มีภูเขาล้อมรอบ อยู่สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางระดับสูงสุด 262 เมตร ต่ำสุด 168 เมตร สภาพภูมิอากาศเป็นแบบมรสุมเมืองร้อน เนื่องจากที่ตั้งอำเภอมิถูกเขาล้อมรอบ อากาศจึงค่อนข้างหนาวและลมค่อนข้างแรงตามบริเวณเชิงเขาเริ่มตั้งแต่เดือนตุลาคมถึงเดือนกุมภาพันธ์ และฤดูร้อนเริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือน

เมษายน อุณหภูมิสูงสุดเฉลี่ยเดือนเมษายนประมาณ 38.5 องศาเซลเซียส อุณหภูมิต่ำสุดเฉลี่ยเดือนมกราคมประมาณ 12 องศาเซลเซียส

คนทั่วไปมักจะรู้จักถึงชาวผู้ไทยในเรื่องของสภาพภูมิอากาศ และความงดงามของสตรีชาวผู้ไทย วัฒนธรรมและศิลปะเฉพาะตัวของชาวผู้ไทยได้รับความสนใจอย่างมาก ความที่ชาวผู้ไทยมีพื้นเพสืบสายมายาวนาน ย่อมมีของดีติดตัวตามแบบผู้ไทย ชาวผู้ไทยได้นำเอาสมุนไพรใกล้ตัวนำมาใช้อย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและสุขภาพของตัวเอง และยังมีสรรพคุณแบบทูอินวัน (two in one) คือ สุขกายและสบายใจด้วย ตำรับยาสมุนไพรของชนเผ่าผู้ไทย มีการสืบทอดกันมานานนับร้อยๆ ปี ซึ่งมีการใช้สมุนไพรที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวของชาวผู้ไทยมาใช้ดูแลสุขภาพและรักษาโรคตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันทำให้ยาสมุนไพรผูกพันกับชีวิตของคนผู้ไทยมาแต่โบราณกาล ก่อนที่ระบบการแพทย์สมัยใหม่จะเข้ามาเผยแพร่ในประเทศไทย อย่างไรก็ตามในขณะนี้การใช้ยาสมุนไพรของชาวผู้ไทยยังคงมีให้เห็นทั้งในเขตเมืองและเขตชนบทโดยการสัมภาษณ์การใช้ประโยชน์พรรณพืชในด้านต่างๆ จากบุคคลผู้มีความรู้ ผู้สูงอายุนอกรวมทั้งมีประสบการณ์ และปราชญ์ท้องถิ่น และการวิเคราะห์พืชสมุนไพรในการรักษาโรค (Informant consensus factor: ICF) โดยการใช้แบบสอบถามกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นชาวบ้านชาติพันธุ์ผู้ไทย ทั้ง 6 ตำบล ของอำเภอเขาวง มีประชาชนตอบแบบสัมภาษณ์ทั้งหมด 220 คน จากการสุ่มประชากรทั้งสิ้น 624 คน ที่มีการใช้ประโยชน์และสรรพคุณของพืชสมุนไพร มีการนำเอาพืชสมุนไพรมาใช้ประโยชน์จำนวน 174 ชนิด ใช้ในการรักษาอาการโรค 66 อาการโรค ได้แก่ แก้ปวดเอว แก้ปวดตะโพก แก้ปวดศีรษะ แก้ปวดฟัน แก้ปวดหัว แก้อาการหน้ามืดตาฟาง บำรุงกำลัง ยาระบาย แก้โรคกระเพาะ แก้เหน็บชาตามมือตามเท้า แก้ลมจุกเสียด แก้ประดง บำรุงเลือดหลังคลอด รักษาริดสีดวง รักษาเบาหวาน แก้ปวดหัวดิบ แก้ผดผื่น บำรุงน้ำนม แก้โรคปากนกกระจอก แก้ท้องอืด ท้องผูก รักษาความดัน แก้จุกเสียด แก้ไข้ใน แก้ตกขาว แก้ท้องร่วง แก้ปวดข้อ แก้ปวดเมื่อย แก้โรคผิวหนัง แก้สิ่ว ขับน้ำคาวปลา ขับปัสสาวะ ขับเสมหะ ช่วยเจริญอาหาร ท้องเฟ้อ เปื้อนเมา แผลพุพอง ยากำหนด รักษาฟัน รักษาโรคผิวหนัง รักษาหอบหืด และสระผม

การนำส่วนต่าง ๆ ของสมุนไพรไปปรุงเป็นยารักษาและป้องกันโรค พบว่าใช้มากที่สุด คือ ส่วนของราก รองลงมาคือ แก่น ใบ ใช้เปลือก ใช้หัว ใช้ผล ใช้เหง้า ใช้ทั้งห้า ใช้ทั้งต้น และใช้ทุกส่วน ตามลำดับ นำไปใช้ต้มน้ำดื่ม ตำพอก ผนทา ตำทา อมบ้วนปาก กินสด แช่น้ำดื่ม บังไฟ แฉะ และต้มอาบ แสดงให้เห็นว่าประชาชนชาวผู้ไทยและหมอยาพื้นบ้านมีการนำพืชจากป่า ปลูกเอง และซื้อมาใช้ประโยชน์

โรคที่มีความสอดคล้องของผู้ให้ข้อมูลสูงสุด คือ ICF=1 พบจำนวน 10 อาการโรค ได้แก่ โรคแก้ปวดเอว แก้ปวดตะโพก แก้ปวดศีรษะ แก้ปวดฟัน แก้ปวดหัว แก้อาการหน้ามืดตาฟาง บำรุงกำลัง ยาระบาย แก้โรคกระเพาะ แก้เหน็บชาตามมือตามเท้า แก้ลมจุกเสียด แก้ประดง บำรุงเลือดหลังคลอด รักษาริดสีดวง รักษาเบาหวาน แก้ปวดหัวดิบ แก้ผดผื่น บำรุงน้ำนม แก้โรคปากนกกระจอก แก้ท้องอืด ท้องผูก รักษาความดัน แก้จุกเสียด แก้ไข้ใน แก้ตกขาว แก้ท้องร่วง แก้ปวดข้อ แก้ปวดเมื่อย แก้โรคผิวหนัง แก้สิ่ว ขับน้ำคาวปลา ขับปัสสาวะ ขับเสมหะ ช่วยเจริญอาหาร ท้องเฟ้อ เปื้อนเมา แผลพุพอง ยากำหนด รักษาฟัน รักษาโรคผิวหนัง รักษาหอบหืด สระผม ซึ่งแสดงถึงผู้ให้ข้อมูลเลือกใช้พืชต่างชนิดกันในการรักษาโรคนี

ทั้งนี้อาจเป็นเพราะตามหลักการแพทย์แผนไทยพืชสมุนไพรที่มีสรรพคุณแก้จุกเสียด จะมีรสเบื่อเมา แต่พืชจำพวก ผัก-หญ้า ส่วนใหญ่จะมีรสจืด-เย็น ทำให้พืชกลุ่มนี้ถูกนำมาใช้ในการรักษาแก้จุกเสียดน้อย จึงมีจำนวนรายการการใช้และจำนวนชนิดที่ใช้น้อย มีการนำพืชสมุนไพรมาใช้รักษาโรคต่างๆ ค่าความนิยมในการใช้พืชสมุนไพรเป็นค่าที่ใช้บ่งบอกว่าในแต่ละกลุ่มโรคหรือแต่ละโรค มีพืชชนิดใดที่นิยมใช้ที่สุด โดยค่า Fidelity level แสดงเป็นค่าร้อยละ ค่า FL(%) ของพืชชนิดใดสูงที่สุดในการใช้รักษาโรคกลุ่มนั้น แสดงว่าพืชชนิดนั้นได้รับความนิยมในการรักษาโรคนั้น ๆ ผลการศึกษาพบพืชที่นิยมใช้รักษาอาการ ค่าเปอร์เซ็นต์ชนิดพืชที่นำมาใช้รักษาโรคมิตั้งแต่ 100% - 28.57% โดยค่า FL 100% มี 97 ชนิด และ FL 28.57% มี 1 ชนิด

ความสัมพันธ์ของพืชสมุนไพรกับการใช้ประโยชน์ค่าดัชนีสำคัญของพรรณไม้ (IVI: Important Value Index) ค่า Informant consensus factor (ICF) และค่า Fidelity level (FL) จะเห็นได้ว่าทั้งสามค่า IVI, ICF และค่า FL ของชาติพันธุ์ผู้ไทย อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์นั้นมีความสัมพันธ์กันโดยวิเคราะห์จาก IVI มีค่าตั้งแต่ 55.121-1.001, ค่า ICF มีค่าตั้งแต่ 1-0.2 และค่า FL มีค่าตั้งแต่ 100-50% ซึ่งการศึกษาครั้งนี้พบพืชที่มีความสัมพันธ์กันจำนวน 49 ชนิด เช่น จิก (*Shorea obtusa* Wall. ex Blume) แต่ (*Sindora siamensis* Teijsm. & Miq. var. *meritima*) ตุ่มตัง (*Naringi crenulata* (Roxb.) Nicolson) พอก (*Parinari anamense* Hance) โกทา (*Harrisonia perforata* (Blanco) Merr.) หวด (*Lepisanthes rubiginosa* (Roxb.) Leenh.) ส้มโอมง (*Garcinia cowa* Roxb. ex DC.) ยางนา (*Dipterocarpus alatus* Roxb. ex G.Don) พยุง (*Dalbergia cochinchinensis* Pierre) แดง (*Xylia xylocarpa* (Roxb.) Taub. var. *kerrii* (Craib & Hutch.) I.C.Nielsen) และกระบก (*Irvingia malayana* Oliv. ex A.W.Benn.) เป็นต้น จากข้อมูลที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า พืชสมุนไพรที่ทำการสำรวจพบจำนวน 49 ที่สมดุลทางธรรมชาติ ที่สามารถใช้ประโยชน์และยังมีสถานภาพที่สมดุลในป่า และส่วนที่เหลือเป็นกลุ่มที่เสี่ยงภัยและจำเป็นที่จะต้องหาทางวางแผนอนุรักษ์และฟื้นฟูต่อไป

ค่าความหลากหลายชนิดพืชสมุนไพรในอำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยใช้การวางแผนตัวอย่างขนาด 20 เมตรx50 เมตร จำนวน 12 แปลงตัวอย่าง พบว่า

1) จำนวนชนิด พบพรรณพืชสมุนไพรจำนวน 11,207 ต้น จำแนกเป็นพรรณพืชสมุนไพรจำนวน 136 ชนิด 111 สกุล 59 วงศ์ การจำแนกชนิดพรรณไม้ตามลักษณะวิสัย เป็นไม้ต้นและไม้พุ่มกิ่งยืนต้น 65 ชนิด ไม้พุ่ม 38 ชนิด ไม้เถา 23 ชนิด ไม้ล้มลุก 7 ชนิด หญ้า ไม้ไผ่ และเฟิน อย่างละ 1 ชนิด

2) ค่าความหลากหลายชนิด มีค่าดัชนีความหลากหลายชนิด (H) มีค่าเท่ากับ 4.4783 ค่าความหลากหลายชนิด (D) มีค่าเท่ากับ 88.0848 แสดงให้เห็นว่าพรรณพืชจำนวน 136 ชนิด มีพรรณพืช 88 ชนิด ที่สามารถพบเห็นทั่วไปหรือมีสถานภาพสมดุลในพื้นที่ และมีโอกาสอยู่รอดในพื้นที่ เช่น เต็ง (*Shorea obtusa* Wall. ex Blume) พะยอม (*Shorea roxburghii* G.Don) มะค่าแต้ (*Sindora siamensis* Teijsm. & Miq. var. *meritima*) เหียง (*Dipterocarpus obtusifolius* Teijsm. ex Miq.) ปรระตู (*Pterocarpus macrocarpus* Kurz) ชาก (*Erythrophleum succirubrum* Gagnep.) มะหวด (*Lepisanthes rubiginosa* (Roxb.) Leenh.) มะพอก (*Parinari anamense* Hance) กระแจะ (*Naringi crenulata* (Roxb.) Nicolson) ตั้วขาว (*Cratoxylum formosum* (Jack) Dyer) เพ็ก (*Vietnamosasa pusilla* (Chevalier & A.Camus) Nguyen) สีพันคนทา (*Harrisonia perforata* (Blanco) Merr.) ยางนา (*Dipterocarpus alatus* Roxb. ex G.Don) แดง (*Xylia xylocarpa* (Roxb.) Taub. var. *kerrii* (Craib & Hutch.) I.C.Nielsen) ยางกราด (*Dipterocarpus intricatus* Dyer) ตามลำดับ เป็นต้น และมีพรรณพืชอีก 48 ชนิด มีสถานภาพเสี่ยงภัยที่มีโอกาสสูญหายไปจากพื้นที่ ส้มสันดาน (*Cissus hastata* Miq.) ตานครบ (*Erythroxylum cambodianum* Pierre) กุ่มบก (*Crateva adansonii* DC.) ส้มกุ่ม (*Ampelocissus martnii* Planch.) ขว้าว (*Haldina cordifolia* (Roxb.) Ridsdale) ผักสาบ (*Adenia viridiflora* Craib) เถาย่านาง (*Tiliacora triandra* (Colebr.) Diels) มะเกลือ (*Diospyros*

mollis Griff.) ปอเต่าไห้ (*Enkleia siamensis* (Kurz) Nevling) นมวัว (*Anomianthus dulcis* (Dunal) J. Sinclair) ส้มป่อย (*Acacia concinna* (Willd.) DC.) ขี้มอด (*Dalbergia lanceolaria* L.f. var. *lakhonensis* (Gagnep.) Niyomdham) ชิงชี (*Capparis micracantha* DC.) ผักหวานบ้าน (*Sauropus androgynus* (L.) Merr.) ตั้วเกลี้ยง (*Cratoxylum cochinchinense* (Lour.) Blume) ตะแบก (*Lagerstroemia calyculata* Kurz.) พืพวนน้อย (*Uvaria rufa* Blume) หว่า (*Syzygium cumini* (L.) Skeels) ตามลำดับ และมีค่าความสม่ำเสมอ (J) มีค่าเท่ากับ 0.9116 หรือ 91.16 เปอร์เซ็นต์ แสดงว่ามีความสม่ำเสมอในการกระจายจำนวนที่ระดับสูง 91.16 เปอร์เซ็นต์

3) ค่าดัชนีความสำคัญของพรรณพืชสมุนไพรวิเคราะห์ความสำคัญของพรรณไม้ โดยใช้การวางแปลงตัวอย่างขนาด 20 เมตรx50 เมตร จำนวน 12 แปลงตัวอย่าง พบพรรณพืชสมุนไพรจำนวน 9,009 ต้น จำแนกได้เป็นชนิดพรรณไม้จำนวน 115 ชนิด 100 สกุล 51 วงศ์ มีความหนาแน่นของพรรณพืช (Density: D) มีค่าเท่ากับ 0.75075 ต้น/ตารางเมตร ความหนาแน่นสัมพัทธ์ (Relative Density: RD) พรรณไม้ที่มีค่าความหนาแน่นสัมพัทธ์ 5 ลำดับแรก คือ จิก (*Shorea obtusa* Wall. ex Blume) มีค่ามากที่สุด รองลงมา คือ กะยอม (*Shorea roxburghii* G.Don) และ ตั้ว (*Sindora siamensis* Teijsm. & Miq. var. *meritima*) ชาต (*Dipterocarpus obtusifolius* Teijsm. ex Miq.) และ ตู่ (*Pterocarpus macrocarpus* Kurz) ตามลำดับ ค่าความถี่ (Frequency: F) พรรณไม้ที่มีความถี่ มีค่าเท่ากับ 100 เปอร์เซ็นต์ จำนวน 19 ชนิด ค่าความถี่สัมพัทธ์ (Relative Frequency: RF) พรรณไม้ที่มีค่าความถี่สัมพัทธ์สูงสุดมีค่าเท่ากับ 1.6807 เปอร์เซ็นต์ มีค่าพื้นที่หน้าตัดของพรรณไม้ (Basal Area: BA) รวมจำนวน 4499.0222 ตารางเมตร มีค่าความเด่นสัมพัทธ์ (Relative Dominance: RD_o) พรรณไม้ที่มีค่าความเด่นสัมพัทธ์สูงสุด คือ จิก (*Shorea obtusa* Wall. ex Blume) รองลงมา คือ กะยอม (*Shorea roxburghii* G.Don) และ ตั้ว (*Sindora siamensis* Teijsm. & Miq. var. *meritima*) ชาต (*Dipterocarpus obtusifolius* Teijsm. ex Miq.) สะแบง (*Dipterocarpus intricatus* Dyer) ตู่ (*Pterocarpus macrocarpus* Kurz) และ ตุ่มตั้ง (*Naringi crenulata* (Roxb.) Nicolson) ตามลำดับ มีค่าดัชนีความสำคัญของพรรณไม้ (Importance Value Index: IVI) สูงสุด 10 อันดับแรก คือ จิก (*Shorea obtusa* Wall. ex Blume) รองลงมา คือ กะยอม (*Shorea roxburghii* G.Don) และ ตั้ว (*Sindora siamensis* Teijsm. & Miq. var. *meritima*) ชาต (*Dipterocarpus obtusifolius* Teijsm. ex Miq.) ตู่ (*Pterocarpus macrocarpus* Kurz) สะแบง (*Dipterocarpus intricatus* Dyer) พันชาติ (*Erythrophleum succirubrum* Gagnep.) ตุ่มตั้ง (*Naringi crenulata* (Roxb.) Nicolson) พอก (*Parinari anamense* Hance) และ ตั้ว (*Cratoxylum formosum* (Jack) Dyer) และ พรรณไม้ที่มีค่าดัชนีความสำคัญ (IVI) ต่ำสุด 10 อันดับสุดท้าย คือ มันเทียน (*Dioscorea myriantha* Kunth) ส้มลม (*Aganonerion polymorphum* Pierre ex Spire) หอนขวาน (*Gloriosa superba* L.) ผักหวาน (*Sauropus androgynus* (L.) Merr.) ยางบง (*Persea kurzii* Kosterm.) ขี้มอด (*Dalbergia lanceolaria* L.f. var. *lakhonensis* (Gagnep.) Niyomdham) นมสาว (*Scleropyrum wallichianum* (Wight & Arn.) Arn.) หนามเข (*Maclura cochinchinensis* (Lour.) Corner) น้ำเกลี้ยง (*Gluta usitata* (Wall.) Ding Hou) และ ส้มป่อย (*Acacia concinna* (Willd.) DC.) เท่ากับ ตามลำดับ

4) โครงสร้างของสังคมพืช (Profile Diagram) ของระบบนิเวศในพื้นที่ป่าอำเภอลำปาง จังหวัดกาฬสินธุ์ ลักษณะโครงสร้างสังคมพืชจากแปลงตัวอย่างขนาดพื้นที่ 10x50 เมตรในแนวตั้งจัดเป็น 2 ชั้นใหญ่ คือ ไม้ชั้นเรือนยอด เช่น พะยอม เต็ง ยางนา เหลี่ยม พอก สะแบง เค็ง ตั้ว กระบก เป็นต้น และไม้ชั้นกลางเรือนยอด เช่น ตั้วม่อน ตั้วส้ม คันจ้อย เหมือดแอ่ หลักดำ เจียงปลาตุก เป็นต้น มีช่องว่างระหว่างเรือนยอดมาก รวมทั้งไม่มีการกระจายเป็นกลุ่ม ทำให้แสงส่องถึงพื้นล่างป่าได้มาก สังคมป่าไม้ในพื้นที่ป่าส่วนใหญ่จัดเป็นป่าเต็งรังพบต้นไม้ที่

เด่น ได้แก่ เต็ง รัง แต่ พอก เค็ง กระบก ชาต เป็นต้น ทรัพยากรที่ได้ใช้ประโยชน์จากป่า ได้แก่ การหายาสมุนไพร การเก็บเห็ด พืชผัก ผลไม้ รวมทั้งการเลี้ยงสัตว์ในพื้นที่ป่า

การจัดทำแผนการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ทรัพยากรพืชสมุนไพรเพื่อการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนและเป็นระบบของชุมชนและเป็นการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้และการทำงานร่วมกันของกลุ่ม ส่งผลให้เกิดความเข้มแข็งและความยั่งยืนในชุมชน กลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทย อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นชุมชนในการพัฒนาแผนการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ทรัพยากรพืชสมุนไพร และภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนให้เกิดประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจอย่างสมดุลและยั่งยืน ซึ่งการจัดทำแผนในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้แผนงานทั้งหมด 4 แผนงาน 14 โครงการ สามารถดำเนินงานได้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2565-2567 ได้แก่ แผนงานที่ 1 การอนุรักษ์ทรัพยากรชีวภาพและพืชสมุนไพร ประกอบด้วย 3 โครงการ แผนงานที่ 2 พัฒนาการใช้ประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจของชุมชนจากฐานทรัพยากรชีวภาพและพืชสมุนไพร ประกอบด้วย 3 โครงการ แผนงานที่ 3 สร้างความเข้มแข็งของชุมชน และสร้างเครือข่าย ประกอบด้วย 4 โครงการ และแผนงานที่ 4 พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานศูนย์เรียนรู้ทรัพยากรชีวภาพและพืชสมุนไพร ประกอบด้วย 4 โครงการ

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

1) ด้านความหลากหลายพืชสมุนไพรในกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทย อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์ และองค์ความรู้ของหมอพื้นบ้านและชาวบ้านในชุมชนยังมีเป็นจำนวนมากซึ่งองค์ความรู้เหล่านี้กระจุกกระจายอยู่ในชุมชน ถึงแม้ว่าภาครัฐจะมีนโยบายเคยประกาศให้ไทยเป็นศูนย์กลางสุขภาพนานาชาติ (Medical hub) ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 โดยกระทรวงสาธารณสุขได้จัดทำแผนยุทธศาสตร์รองรับการดำเนินงาน 4 ด้าน ได้แก่ ด้านการรักษาพยาบาล ด้านการส่งเสริมสุขภาพ ด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก และด้านผลิตภัณฑ์สุขภาพและสมุนไพรไทย แต่ไม่ได้รับการยอมรับจากหน่วยงานสาธารณสุขเท่าที่ควร ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเจ้าหน้าที่ของรัฐไม่เข้าใจในศาสตร์และศิลปะการดูแลสุขภาพของคนในอดีต และขาดการประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนเข้าใจถึงนโยบายของรัฐบาลในยุคปัจจุบันที่ต้องการเปลี่ยนแปลงค่านิยมและความจำเป็นขั้นพื้นฐานของชุมชนจากโครงสร้างเศรษฐกิจไปสู่ “Value - Based Economy” หรือ “เศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม” ดังนั้นควรทำความเข้าใจกับหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ให้เห็นความสำคัญถึงองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมด้านสุขภาพโดยให้หมอพื้นบ้านที่ยังหลงเหลืออยู่ในชุมชนได้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ หรือเชิญเป็นวิทยากรเป็นครูภูมิปัญญา ให้ความรู้แก่นักเรียนหรือผู้สนใจ เพื่อให้องค์ความรู้เหล่านี้ได้รับการสืบทอดและพัฒนาไปสู่รุ่นถัดไปในอนาคต

2) การเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งองค์ความรู้และการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรในพื้นที่ป่าชุมชนมีข้อจำกัดเนื่องจากกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทยมีความเชื่อที่แตกต่าง เช่น ป่าชุมชน ป่าวัด ป่าดอนปู่ตาถูกบุกรุกแผ้วถางจากคนในชุมชนกลายเป็นที่ทำกินของคนในชุมชน นอกจากนี้หมอพื้นบ้านที่เข้าไปใช้ประโยชน์ในป่าเก็บสมุนไพรอย่างมากทั้งใช้เองและนำไปขายเพื่อเกิดรายได้ทำให้สมุนไพรลดน้อยลง บางชนิดอยู่ในสภาวะวิกฤติ บางชนิดหายไปจากพื้นที่

3) ความร่วมมือของชุมชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูพืชสมุนไพร พบว่า ป่าชุมชนในพื้นที่อำเภอเขาวง เป็นที่พึ่งพิงของชุมชนเป็นจำนวนมาก ซึ่งกระจุกกระจายอยู่รอบๆ ผืนป่า ดังนั้นควรส่งเสริมให้ชุมชนเกิดความตระหนักในสิ่งแวดล้อมโดยใช้วิธีการที่ผสมผสานแบบดั้งเดิม คือ การใช้ความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรม และองค์กรในหมู่บ้านเข้ามามีส่วนสร้างกฎระเบียบข้อบังคับในหมู่บ้าน โดยชาวบ้านร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ร่วมกันจัดการ และร่วมแก้ไขปัญหา รวมถึงการใช้ประโยชน์จากป่าไม่ให้มากเกินไปจนเสียสมดุลทางธรรมชาติ

4) ปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จในการอนุรักษ์และฟื้นฟูสมุนไพรมะเขือเทศในป่าชุมชน เกิดจากการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชน หน่วยงานของรัฐ และองค์กรภายนอกที่เกี่ยวข้อง รวมถึงความสัมพันธ์ทางสังคม ระบบเครือญาติ ระบบอาวุโสของคนในชุมชนแต่ละหมู่บ้านที่มีจิตสำนึกและตระหนักถึงปัญหาทรัพยากรป่าไม้ที่ถูกทำลายทุกวัน จึงเกิดแนวคิดร่วมกันในการอนุรักษ์ป่าไว้ให้ลูกหลานได้ใช้ประโยชน์ในอนาคต

5) องค์การบริหารส่วนตำบลควรให้ความสำคัญและจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนใหม่ ๆ มาสืบทอดหรือสืบสานงานการจัดการป่าชุมชนอย่างต่อเนื่อง และควรสนับสนุนงบประมาณเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์ฐานทรัพยากรพืชสมุนไพรที่มีอยู่เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานให้เกิดความยั่งยืนสืบไป โดยใช้แผนพัฒนาการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ทรัพยากรพืชสมุนไพรอย่างยั่งยืนดำเนินการให้เกิดขึ้นจริงในพื้นที่

6) ควรศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลฐานข้อมูลทรัพยากรความหลากหลายพืชสมุนไพร และองค์ความรู้ด้านการนำไปใช้ประโยชน์ในป่าชุมชนให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทย และกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆในภาคอีสานเพื่อเป็นแหล่งข้อมูลฐานทรัพยากรด้านความหลากหลายพืชสมุนไพรและการพัฒนาเพื่อหาสารสำคัญทางยาเพื่อนำไปพัฒนาต่อยอดใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไป

ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้

1) ควรมีการศึกษาการใช้สมุนไพรจากป่าชุมชนในด้าน ความถี่ในการใช้ และจำนวนในการใช้เพื่อประกอบการวางแผนการจัดการในอนาคต

2) ควรมีการจัดประชุมปราชญ์พื้นบ้าน เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ ถอดองค์ความรู้ของปราชญ์พื้นบ้านในพื้นที่ รวมทั้งจัดทำคู่มือปราชญ์พื้นบ้านในการใช้ประโยชน์จากทั้งพืชและสัตว์ รวมถึงการบริหารจัดการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพให้ยั่งยืนต่อไป

3) ควรมีการวางกฎระเบียบในการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรอย่างมีระเบียบแบบแผน โดยเฉพาะในกลุ่มที่มีการใช้บ่อยและมีแนวโน้มที่จะสูญหายไปจากพื้นที่

4) ควรมีการศึกษาถึงสถานภาพ และความหลากหลายชนิดอย่างต่อเนื่องเพื่อจะได้ข้อมูลในการวางแผนในการจัดการทรัพยากรทั้งสัตว์และพืชได้ต่อไป

5) ควรมีการนำแผนการจัดการในการอนุรักษ์ทรัพยากรความหลากหลายพืชสมุนไพร และการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนในพื้นที่ป่าชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคอีสานนำไปสู่การปฏิบัติจริงในพื้นที่เพื่อแก้ปัญหาการสูญเสียความหลากหลายของพืชสมุนไพรในพื้นที่ป่าชุมชนในอนาคต

บทคัดย่อ

กลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทย หรือชนเผ่าผู้ไทยเป็นหนึ่งในชนพื้นเมืองที่มาอาศัยในประเทศไทย ซึ่งมีประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนาน กลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทยเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2388 จนถึงปัจจุบันนับเป็นเวลาราว 176 ปี อำเภอเขาวงตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของจังหวัดกาฬสินธุ์ บริเวณเทือกเขาภูพานห่างจากตัวเมืองกาฬสินธุ์ 91 กิโลเมตร มีพื้นที่ 205.10 ตารางกิโลเมตร หรือ 129,769 ไร่ แบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็น 6 ตำบล 71 หมู่บ้าน ประกอบด้วย ตำบลคุ้มเก่า ตำบลสงเปลือย ตำบลหนองผือ ตำบลกุดสิมคุ้มใหม่ ตำบลสระพังทอง และตำบลกุดปลาข้าว มีประชากรทั้งสิ้น 37,375 คน เป็นชาย 18,579 คน และเป็นหญิง 18,796 คน ชาวผู้ไทยมีพื้นเพสืบสายมายาวนาน ย่อมมีของดีติดตัวตามแบบผู้ไทย คือ การนำเอาสมุนไพรใกล้ตัวนำมาใช้อย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและสุขภาพของตัวเอง คือ สุขกายและสบายใจด้วย และมีการสืบทอดกันมานานนับร้อยๆ ปี ซึ่งมีการใช้สมุนไพรที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวมาใช้ดูแลสุขภาพและรักษาโรคตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันทำให้ยาสมุนไพรผูกพันกับชีวิตของคนผู้ไทยมาแต่โบราณกาล ก่อนที่ระบบการแพทย์

สมัยใหม่จะเข้ามาเผยแพร่ในประเทศไทย โครงการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชนท้องถิ่น สถาบันการศึกษา และหน่วยงานของรัฐในการศึกษารวบรวมและจัดระบบความรู้พืชสมุนไพรพื้นบ้านของชาวผู้ไทยให้เกิดข้อมูลพืชสมุนไพรของชุมชน โดยทำการสำรวจวางแปลงตัวอย่างขนาด 20 เมตรx50 เมตร จำนวน 12 แปลงตัวอย่าง เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยกระบวนการเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม สอบถาม สัมภาษณ์ประชาชนกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทยอำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์ พบพรรณพืชสมุนไพรจำนวน 136 ชนิด 111 สกุล 59 วงศ์ มีค่าดัชนีความหลากหลายชนิด (H) มีค่าเท่ากับ 4.4783 ค่าความหลากหลายชนิด (D) มีค่าเท่ากับ 88.0848 แสดงให้เห็นว่าพรรณพืชจำนวน 136 ชนิด มีพรรณพืช 88 ชนิด ที่สามารถพบเห็นทั่วไปหรือมีสถานภาพสมดุลในพื้นที่ และมีโอกาสอยู่รอดในพื้นที่ และมีพรรณพืชอีก 48 ชนิด มีสถานภาพเสี่ยงภัยที่มีโอกาสสูญหายไปจากพื้นที่ มีค่าความสม่ำเสมอ (J) มีค่าเท่ากับ 0.9116 หรือ 91.16 เปอร์เซ็นต์ แสดงว่ามีความสม่ำเสมอในการกระจายจำนวนที่ระดับสูง 91.16 เปอร์เซ็นต์ ค่าดัชนีความสำคัญของพรรณไม้จำนวน 115 ชนิด 100 สกุล 51 วงศ์ มีความหนาแน่นของพรรณพืช (Density: D) มีค่าเท่ากับ 0.75075 ต้น/ตารางเมตร ค่าความถี่ (Frequency: F) มีค่าเท่ากับ 100 เปอร์เซ็นต์ จำนวน 19 ชนิด ค่าความถี่สัมพัทธ์ (Relative Frequency: RF) สูงสุดมีค่าเท่ากับ 1.6807 เปอร์เซ็นต์ มีค่าพื้นที่หน้าตัดของพรรณไม้ (Basal Area: BA) รวมจำนวน 4499.0222 ตารางเมตร มีค่าดัชนีความสำคัญของพรรณไม้ (Importance Value Index: IVI) สูงสุด 10 อันดับแรก คือ จิก (*Shorea obtusa* Wall. ex Blume) รองลงมา คือ กะยอม (*Shorea roxburghii* G.Don) แต่ (*Sindora siamensis* Teijsm. & Miq. var. *meritima*) ชาต (*Dipterocarpus obtusifolius* Teijsm. ex Miq.) ตู (*Pterocarpus macrocarpus* Kurz) สะแบง (*Dipterocarpus intricatus* Dyer) พันชาติ (*Erythrophleum succirubrum* Gagnep.) ตุ่มตั้ง (*Naringi crenulata* (Roxb.) Nicolson) พ อ ก (*Parinari anamense* Hance) และ ตั้ว (*Cratoxylum formosum* (Jack) Dyer) โครงสร้างของสังคมพืช (Profile Diagram) ในแนวตั้งจัดเป็น 2 ชั้นใหญ่ คือ ไม้ชั้นเรือนยอด และไม้ชั้นกลางเรือนยอด มีช่องว่างระหว่างเรือนยอดมาก รวมทั้งไม่มีการกระจายเป็นกลุ่ม ทำให้แสงส่องถึงพื้นล่างป่าได้มาก สังคมป่าไม้ในพื้นที่ป่าส่วนใหญ่จัดเป็นป่าเต็งรัง ประชาชนนำเอาพืชสมุนไพรมาใช้ประโยชน์จำนวน 174 ชนิด รักษาอาการโรค 66 อาการโรค โดยเก็บหาจากป่า ปลูกเอง และซื้อมา โรคที่มีความสอดคล้องของผู้ให้ข้อมูลสูงสุด (Informant consensus factor (ICF) คือ $ICF=1$ พบจำนวน 10 อาการโรค รองลงมา คือ กลุ่มโรคที่มีค่า ICF มีค่าอยู่ระหว่าง 0.75-0.1 จำนวน 36 อาการโรค กลุ่มโรคที่มีความสอดคล้องของผู้ให้ข้อมูลน้อยที่สุด คือ มีค่า $ICF=0$ มีจำนวน 20 อาการโรค กลุ่มพืชสมุนไพรนิยมนำมารักษาโรค (Fidelity level: FL) แสดงเป็นค่าร้อยละ ค่า FL(%) พืชที่นิยมใช้รักษาอาการ มีค่าตั้งแต่ 100% - 28.57% โดยค่า FL 100% มี 97 ชนิด และ FL 28.57% มี 1 ชนิด ค่าความสัมพันธ์ของพืชสมุนไพรกับการใช้ประโยชน์ (IVI: ICF: FL) ค่า IVI มีค่าตั้งแต่ 55.121-1.001, ค่า ICF มีค่าตั้งแต่ 1-0.2 และค่า FL มีค่าตั้งแต่ 100-50% พืชที่มีความสัมพันธ์กันจำนวน 49 ชนิด แสดงให้เห็นว่ามีพืชสมุนไพรจำนวน 49 ที่สมดุลทางธรรมชาติ ที่สามารถใช้ประโยชน์และยังมีสถานภาพที่สมดุลในป่า และส่วนที่เหลือเป็นกลุ่มที่เสี่ยงภัยและจัดแผนการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ทรัพยากรพืชสมุนไพรทั้งหมด 4 แผนงาน 14 โครงการ สามารถดำเนินงานได้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2565-2567 ในปัจจุบันแหล่งทรัพยากรพืชสมุนไพรในกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทย อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์ ยังมีความหลากหลายกระจายอยู่ในป่าชุมชนและกระจายอยู่ตามชุมชนต่างๆ หากแต่คนในชุมชนได้นำมาใช้ประโยชน์มากเกินไปอย่างไม่สมดุล จนเกิดปัญหาเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์ ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากชุมชนท้องถิ่นไม่ตระหนักต่อคุณค่าของทรัพยากรพืชสมุนไพรที่มีในชุมชนของตนเอง ดังนั้นแผนการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรพืชสมุนไพรจึงเป็นแนวทางแก้ปัญหาการเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์ของพืชสมุนไพรต่อไปในอนาคต

บทคัดย่อ

กลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทย หรือชนเผ่าผู้ไทยเป็นหนึ่งในชนพื้นเมืองที่มาอาศัยในประเทศไทย ซึ่งมีประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนาน เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2388 จนถึงปัจจุบันนับเป็นเวลาราว 176 ปี อำเภอเขาวงตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของจังหวัดกาฬสินธุ์ บริเวณเทือกเขาภูพานห่างจากตัวเมืองกาฬสินธุ์ 91 กิโลเมตร มีพื้นที่ 205.10 ตารางกิโลเมตร หรือ 129,769 ไร่ แบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็น 6 ตำบล 71 หมู่บ้าน ประกอบด้วย ตำบลคุ้มเก่า ตำบลสงเปลือย ตำบลหนองผือ ตำบลกุดสิมคุ้มใหม่ ตำบลสระพังทอง และตำบลกุดปลาเค้า มีประชากรทั้งสิ้น 37,375 คน เป็นชาย 18,579 คน และเป็นหญิง 18,796 คน ชาวผู้ไทยมีพื้นเพสืบสายมายาวนาน ย่อมมีของดีติดตัวตามแบบผู้ไทย คือ การนำเอาสมุนไพรใกล้ตัวนำมาใช้อย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและสุขภาพของตนเอง คือ สุขกายและสบายใจด้วย และมีการสืบทอดกันมานานนับร้อยๆ ปี ซึ่งมีการใช้สมุนไพรที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวมาใช้ดูแลสุขภาพและรักษาโรคตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันทำให้ยาสมุนไพรผูกพันกับชีวิตของคนผู้ไทยมาแต่โบราณกาล ก่อนที่ระบบการแพทย์สมัยใหม่จะเข้ามาเผยแพร่ในประเทศไทย โครงการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชนท้องถิ่น สถาบันการศึกษา และหน่วยงานของรัฐในการศึกษารวบรวม และจัดระบบความรู้พืชสมุนไพรพื้นบ้านของชาวผู้ไทยให้เกิดข้อมูลพืชสมุนไพรของชุมชน โดยทำการสำรวจวางแปลนตัวอย่างขนาด 20 เมตรx50 เมตร จำนวน 12 แปลงตัวอย่าง เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยกระบวนการเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม สอบถาม สัมภาษณ์ประชาชนกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทยอำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์ พบพรรณพืชสมุนไพรจำนวน 136 ชนิด 111 สกุล 59 วงศ์ มีค่าดัชนีความหลากหลายชนิด (H) มีค่าเท่ากับ 4.4783 ค่าความหลากหลายชนิด (D) มีค่าเท่ากับ 88.0848 แสดงให้เห็นว่าพรรณพืชจำนวน 136 ชนิด มีพรรณพืช 88 ชนิดที่สามารถพบเห็นทั่วไปหรือมีสถานภาพสมดุลในพื้นที่ และมีโอกาสอยู่รอดในพื้นที่ และมีพรรณพืชอีก 48 ชนิด มีสถานภาพเสี่ยงภัยที่มีโอกาสสูญหายไปจากพื้นที่ มีค่าความสม่ำเสมอ (J) มีค่าเท่ากับ 0.9116 หรือ 91.16 เปอร์เซ็นต์ แสดงว่ามีความสม่ำเสมอในการกระจายจำนวนที่ระดับสูง 91.16 เปอร์เซ็นต์ ค่าดัชนีความสำคัญของพรรณไม้จำนวน 115 ชนิด 100 สกุล 51 วงศ์ มีความหนาแน่นของพรรณพืช (Density: D) มีค่าเท่ากับ 0.75075 ต้น/ตารางเมตร ค่าความถี่ (Frequency: F) มีค่าเท่ากับ 100 เปอร์เซ็นต์ จำนวน 19 ชนิด ค่าความถี่สัมพัทธ์ (Relative Frequency: RF) สูงสุดมีค่าเท่ากับ 1.6807 เปอร์เซ็นต์ มีค่าพื้นที่หน้าตัดของพรรณไม้ (Basal Area: BA) รวมจำนวน 4499.0222 ตารางเมตร มีค่าดัชนีความสำคัญของพรรณไม้ (Importance Value Index: IVI) สูงสุด 10 อันดับแรก คือ จิก (*Shorea obtusa* Wall. ex Blume) รองลงมา คือ กะยอม (*Shorea roxburghii* G.Don) แต้ (*Sindora siamensis* Teijsm. & Miq. var. *meritima*) ซาด (*Dipterocarpus obtusifolius* Teijsm. ex Miq.) ตู่ (*Pterocarpus macrocarpus* Kurz) สะแบง (*Dipterocarpus intricatus* Dyer) พันชาติ (*Erythrophleum succirubrum* Gagnep.) ตุ่มตั้ง (*Naringi crenulata* (Roxb.) Nicolson) พอก (*Parinari anamense* Hance) และตีว (*Cratoxylum formosum* (Jack) Dyer) โครงสร้างของสังคมพืช (Profile Diagram) ในแนวตั้งจัดเป็น 2 ชั้นใหญ่ คือ ไม้ชั้นเรือนยอด และไม้ชั้นกลางเรือนยอด มีช่องว่างระหว่างเรือนยอดมาก รวมทั้งไม่มีการกระจายเป็นกลุ่ม ทำให้แสงส่องถึงพื้นล่างป่าได้มาก สังคมป่าไม้ในพื้นที่ป่าส่วนใหญ่จัดเป็นป่าเต็งรัง ประชาชนนำเอาพืชสมุนไพรมาใช้ประโยชน์จำนวน 174 ชนิด รักษาอาการโรค 66 อาการโรค โดยเก็บหาจากป่า ปลุกเอง และซื้อมา โรคที่มีความสอดคล้องของผู้ให้ข้อมูลสูงสุด (Informant consensus factor (ICF)) คือ ICF=1 พบจำนวน 10 อาการโรค รองลงมา คือ กลุ่มโรคที่มีค่า ICF มีค่าอยู่ระหว่าง 0.75-0.1 จำนวน 36 อาการโรค กลุ่มโรคที่มีค่าความสอดคล้องของผู้ให้ข้อมูลน้อยที่สุด คือ มีค่า ICF=0 มีจำนวน 20 อาการโรค กลุ่มพืชสมุนไพรนิยมนำมา

รักษาโรค (Fidelity level: FL) แสดงเป็นค่าร้อยละ ค่า FL(%) พืชที่นิยมใช้รักษาอาการ มีค่าตั้งแต่ 100% - 28.57% โดยค่า FL 100% มี 97 ชนิด และ FL 28.57% มี 1 ชนิด ค่าความสัมพันธ์ของพืชสมุนไพรกับการใช้ประโยชน์ (IVI: ICF: FL) ค่า IVI มีค่าตั้งแต่ 55.121-1.001, ค่า ICF มีค่าตั้งแต่ 1-0.2 และค่า FL มีค่าตั้งแต่ 100-50% พืชที่มีความสัมพันธ์กันจำนวน 49 ชนิด แสดงให้เห็นว่ามีพืชสมุนไพรจำนวน 49 ที่สมดุลทางธรรมชาติ ที่สามารถใช้ประโยชน์และยังมีสถานภาพที่สมดุลในป่า และส่วนที่เหลือเป็นกลุ่มที่เสี่ยงภัยและจัดแผนการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ทรัพยากรพืชสมุนไพรทั้งหมด 4 แผนงาน 14 โครงการ สามารถดำเนินงานได้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2565-2567 ในปัจจุบันแหล่งทรัพยากรพืชสมุนไพรในกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทย อำเภอลำปาง จังหวัดกาฬสินธุ์ ยังมีความหลากหลายกระจายอยู่ในป่าชุมชนและกระจายอยู่ตามชุมชนต่างๆ หากแต่คนในชุมชนได้นำมาใช้ประโยชน์มากเกินไปอย่างไม่สมดุล จนเกิดปัญหาเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์ ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากชุมชนท้องถิ่นไม่ตระหนักต่อคุณค่าของทรัพยากรพืชสมุนไพรที่มีในชุมชนของตนเอง ดังนั้นแผนการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรพืชสมุนไพรจึงเป็นแนวทางแก้ปัญหการเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์ของพืชสมุนไพรต่อไปในอนาคต

Abstract

Phuthai ethnic group or the Phuthai tribe is one of the indigenous people living in Thailand. Which has a long history Phuthai ethnic groups settled in Khao Wong district. Kalasin province, Since the year 2388 until the present time for about 176 years. Khaowong District is located in the northeast of Kalasin Province. The Phuphan mountain range, 91 kilometers from Kalasin town, has an area of 205.10 square kilometers or 129,769 rai, divided into 6 sub-districts, 71 villages, consisting of Khumkao sub-district, Songplueai, Nongphue, kudsimkoommai, Saphangthong and KudplaKhao sub-district, It has a total population of 37,375, of which 18,579 are male and 18,796 are female. Phuthai people have a long history inevitably, there is a good thing with the Phuthai people, that is using herbs near the conductors that are suitable for their environment and their own health, that is, health and comfort. It has been passed down for hundreds of years, where unique herbs have been used for health care and disease treatment from the past to the present, making herbal medicine bound to the lives of Phuthai people since ancient times. Before the modern medical system was published in Thailand. This research project aims to create a collaborative learning process among local communities, educational institution and government agencies to study, compile and organize the knowledge system of local medicinal plants of the Thai people to create information on medicinal plants of the community the conducting a survey, 12 plots of 20 m. X 50 m. Samples were collected. data were collected through a participatory workshop inquiring and interviewing people of Phuthai ethnic group in Khaowong district Kalasin Province. The number of medicinal plants of 136 species, 111 genera, 59 families, had the diversity index (H) was 4.4783, the species diversity (D) was 88.0848, indicating that 136 medicinal plant species, contained 88 medicinal plant is common species or have a status of natural balance in the area. It have a chance to survive in the area. There are 48 other medicinal plants have the risky status that is likely to be endangered from the area. The Evenness Value (J) was 0.9116 or 91.16 percent, showing a high level distribution uniformity of 91.16 percent. The Importance Value Index 115 species, 100 genera, 51 families had the density of the plants (Density: D) is 0.75075 trees / square meter, the frequency (Frequency: F) is 100 percent, 19 species, the highest relative frequency (Relative Frequency: RF) is 1.6807 percent. There are basal (Basal Area: BA) totaling 4499.0222 square meters, with the highest Importance Value Index (IVI), the top 10 is *Shorea obtusa* Wall. Ex Blume, followed by *Shorea roxburghii* (G. Don), *Sindora siamensis* Teijsm. & Miq. Var. Meritima, *Dipterocarpus obtusifolius* Teijsm. Ex Miq., *Pterocarpus macrocarpus* Kurz, *Dipterocarpus intricatus* Dyer, *Erythrophleum succirubrum* (Roxb.) Nicolson, *Parinari anamense* Hance and *Cratoxylum formosum* (Jack) Dyer. The plants community structure (Profile Diagram) vertically, is classified into 2 large layers: the canopy layer and the intermediate layer of the canopy. There is a canopy gap gaps, the disordered

distribution of the trees allows light to reach the ground. There are most of the plants community structure is classified as a deciduous dipterocarp forest. The people used medicinal plants 174 species of medicinal plants to treat 66 diseases. The source of the herbs is harvested from the forest, grown and purchased. Diseases with maximum informant consistency (Informant consensus factor: ICF) as follows, ICF=1 was found 10 diseases, followed by disease group with ICF value between 0.75-0.1, number 34 diseases, disease group with lowest consistency value of ICF = 0, there were 20 diseases of popular medicinal plants. Fidelity level (FL) is expressed as a percentage FL value (%). Plants that are commonly used to treat symptoms range from 100% - 28.57%, with FL 100% having 97 species and FL 28.57% having 1 species. The relationship between medicinal plants and their utilization, (IVI: ICF: FL) IVI was ranged from 55.121-1.001, ICF ranged from 1-0.2 and FL ranged from 100-50%, relative medicinal plants were 49 species. The species showed that there are 49 medicinal plants that are naturally balanced. That can be utilized and still have a balanced status in the forest and in addition, it is a risky group. There are Organize 4 plans for conservation and utilization of medicinal plant resources, 14 projects can be implemented from 2022-2024. At present, medicinal plant resources in the Phuthai ethnic group, Khaowong district, Kalasin province. There is still a diversity of medicinal plant in the community forest and scattered in various communities. But people in the community have used too much as an imbalance. Until causing problems in danger of extinction, that are partly due to the fact that local communities are not aware of the value of medicinal plants in their communities. Therefore, a plan for the conservation and restoration of medicinal plant resources is a solution to the problem of medicinal plant extinction risk in the future.